

Acusilau d'Argos i els primers mitògrafs: entre oralitat i escriptura*

Jordi Pàmias

Universitat Autònoma de Barcelona

Departament de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana

jordi.pamias@uab.cat

Recepció: 29/1/2009

Resum

La difusió de l'escriptura alfabètica tingué efectes duradors sobre les maneres de capitalitzar la memòria col·lectiva a Grècia, com ho demostren els fragments conservats d'Hecateu de Milet o de Ferecides d'Atenes. Les concepcions sobre l'escriptura dels primers mitògrafs, però, són força problemàtiques, tal com ho suggereix el testimoni 1 d'Acusilau d'Argos, cosa que desaconsella d'observar les relacions entre oralitat i escriptura en una perspectiva evolutiva.

Paraules clau: Hecateu de Milet, Ferecides d'Atenes, Acusilau d'Argos, mitografia grega, oralitat i escriptura.

Abstract. *Acusilaus of Argos and the Early Mythographers: between Orality and Literacy*

Diffusion of alphabetic writing had long-lasting effects on the construction and transmission of memory in Greece, as fragments from Hecataeus of Miletus or Pherecydes of Athens show. Yet conceptions of literacy in early mythographers are rather problematic, as Acusilaus' test. 1 suggests, which encourages understanding the relationship between orality and literacy in non-developmental terms.

Key words: Hecataeus of Miletus, Pherecydes of Athens, Acusilaus of Argos, Greek mythology, orality and literacy.

Amb aquesta contribució sobre els genealogistes primerencs, vull aportar el meu gra de sorra a l'homenatge a la professora Santiago, de qui hem après, entre moltes altres coses, el valor de la ξενία entre els grecs de l'època arcaica. M'agrada pensar que, tal com diu François Hartog (1990: 179), «sans la généalogie, la xenia, la pratique de l'hospitalité, qui est une institution centrale dans ce monde aristocratique, ne peut fonctionner. Mémoire des ancêtres et inventaire des alliances, la mémoire généalogique est une comptabilité des dettes sociales: qui nous doit? A qui devons-nous?»

* Aquest article és un resultat de la recerca integrada en el projecte *Textos mitogràfics en logògrafs grecs i en els escolis menors a Homer*. Edició, traducció i comentari (HUM2006-08652), dirigit pel Dr. Francesc J. Cuartero Iborra i subvencionat pel Ministeri de Ciència i Tecnologia en el marc del Pla Nacional d'Investigació Científica, Desenvolupament i Innovació Tecnològica. Les traduccions dels texts en grec són meves, si no es diu altrament.

0. Entre les despulls que ha deixat enrere la ressaca de la postmodernitat, podem assenyalar aquella dicotomia neta que separava mite i logos, la qual fou, durant una bona colla d'anys del segle xx, l'expressió més genuïna, potser la més rotunda, del *grand partage*. En efecte, el mite i la raó havien estat àmpliament concebuts com un joc d'oposicions excloent i com unes maneres contradictòries de veure el món. Hom admetia de grat, a més, sobretot la primera meitat del segle passat, que el pensament grec havia evolucionat inexorable *vom Mythos zum Logos* (d'acord amb la fórmula emblemàtica que donà títol al llibre de Nestle de 1940). Si de cas, es podria esgrimir, una nova eina havia de reemplaçar la vella alternança entre mite i logos: un nou tàndem, el que oposa l'oralitat a l'escriptura. Però de la mateixa manera que els hel·lenistes s'han sentit, i se senten, cada vegada més incòmodes amb la construcció «progressista» del model binari de mite i logos (cf. Buxton, 1999: 6-11), també l'oposició entre oralitat i escriptura ha estat aferrissadament debatuda, i revisada, durant els darrers anys del segle passat (vegeu, per exemple, Andersen 1987). Un article de Jack Goody i d'Ian P. Watt (1963), que havia de tenir repercussions duradores, contribuï a fer creure que es desprenen fatalment uns efectes de la «revolució tecnològica» com la que representa l'escriptura. Ara bé, la hipòtesi que explicava que una innovació tècnica com l'escriptura alfabètica, a Grècia, desencadenava mecànicament el progrés del domini del mite al domini de la història ha estat severament contestada, entre d'altres, per Hartog (1990; 2005: 56 s.; cf. Thomas, 1992: 24)¹. En efecte, tan bon punt com tenen accés a l'escriptura, els primers historiadors-genealogistes grecs, coneguts també de manera ambigua com logògrafs o mitògrafs, no sembla que passin ànsia per marcar distàncies, i encara menys una ruptura, amb la tradició mítica. Ben al contrari, l'escriptura genealògica «pourrait [...] fonctionner comme une machine à tisser de la continuité» (Hartog, 1990: 184).

1. Si la filologia clàssica, tradicionalment, havia negligit l'oralitat a l'hora d'interpretar les obres dels autors antics (observades, en general, estrictament com a textos)², aquesta tendència va capgirar-se, per una sèrie de raons ben analitzades per Schmitz (2002: 112 s.), des de la dècada de 1950. I a hores d'ara, podríem dir, la «revolució oral» no està encara del tot extingida. En canvi, aquesta revolució ateny la historiografia amb un cert retard (cf. Luraghi, 2001: 3). Una fita assenyada va ésser col·locada per Oswyn Murray (1987) en constatar el rerefons oral de la historiografia herodotea i en ponderar els deutes envers les tradicions orals del *pater historiae*. És transparent, en aquest punt, l'aplicació a la tradició grega dels estudis moderns d'història oral, sobretot africana, com ara de Vansina (1961) o de Finnegan (1970).

1. De fet, la paraula escrita sembla que conspira, juntament amb altres factors, a favor d'un desenvolupament que la societat ha emprès. No és només gràcies a l'escriptura, doncs, que els grecs van escometre l'avaluació crítica i foren capaços d'inventar la història, les matemàtiques, les ciències i la filosofia: el factor capital sembla haver estat la vida al si de la polis i l'ús de la paraula en les trobades públiques (cf. LLOYD 1979: 240 s.).
2. Cal aquí assenyalar l'excepció que constitueix l'èpica homèrica. Hom s'ha servit de l'oralitat com a categoria per interpretar Homer com a mínim des del segle i dC, amb Flavi Josep (basant-se en una tradició hel·lenística?), que té art i part en la revolució homèrica de Wolf.

Encara que l'escriptura alfabètica és ben coneguda a Grècia des del segle VIII aC, és a partir del segle VI que aquesta nova tècnica es comença a estendre, de manera més i més decidida, amb uns usos cada vegada més diversificats, com ara per al registre de les obres literàries (poesia èpica, tractats mèdics, filosofia, historiografia)³. És, doncs, avinent de situar i de descriure la producció dels protohistoriadors dels segles VI i V aC, logògrafs o mitògrafs, en un context històric de canvi: un període de ràpides transformacions socials i polítiques que coincideixen amb una revolució tecnològica gràcies a l'extensió d'una nova eina, l'escriptura, en una societat (fonamentalment) àgrafa com és la Grècia de les acaballes de l'època arcaica. I, sobretot, pot ésser fructífer d'explorar les actituds i les percepcions culturals que palesen aquests autors en esguard de l'escriptura i de la tradició oral, de les funcions socials de la memòria i, en definitiva, de l'impacte de la nova tecnologia sobre la transmissió o la construcció del passat.

Fermament instal·lat en la tradició oral, el poeta èpic arcaic, que es basava en la memòria i la improvisació per compondre, invoca la Musa perquè li permeti de rememorar els fets del passat que formen part de la memòria col·lectiva. Per exemple, abans d'encetar el cèlebre *Catàleg de les naus*, Homer sol·licita ajuda a les Muses per poder desgranar el nom dels contingents que participen en l'expedició de Troia (Hom. *Il.* II, 484-492):

Ἔσπετε νῦν μοι Μοῦσαι Ὀλύμπια δόματ' ἔχουσαι·
 ἡμεῖς γὰρ θεαί ἐστε πάρεστέ τε ἴστέ τε πάντα,
 ἡμεῖς δὲ κλέος οἶον ἀκούομεν οὐδὲ τι ἴδμεν·
 οἳ τινες ἠγεμόνες Δαναῶν καὶ κοίρανοι ἦσαν·
 πληθὺν δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μνησσομαι οὐδ' ὀνομήνω,
 οὐδ' εἰ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἶεν,
 φωνῆ δ' ἄρρηκτος, χάλκεον δέ μοι ἦτορ ἐνείη,
 εἰ μὴ Ὀλυμπιάδες Μοῦσαι Διὸς αἰγιόχοιο
 θυγατέρες μνησαίαιθ' ὄσοι ὑπὸ Ἴλιον ἦλθον.

Digueu-me ara, Muses, que sojorneu a l'Olimp —vosaltres sou dees, arreu sou presents i tot ho sabeu; nosaltres, en canvi, només coneixem els rumors que sentim i no sabem res del cert—, ¿quins eren els guies i els cabdills dels dànaus? De l'exèrcit, jo no en podria parlar ni tampoc podria anomenar tots els guerrers, baldament tinguéis deu llengües i deu boques i una veu que mai no defallís, i en el pit un cor tot de bronze; només les Muses olímpiques, filles de Zeus, portador de l'ègida, poden recordar-me els innumbrables aqueus que arribaren al peu d'Ílion. [Trad. Montserrat Ros]

En aquest indret, *μνησαίαιθ'* significa 'recordar', però també 'mencionar' (el grec no fa distinció entre els dos significats). La paraula del poeta és, doncs, solidària d'un poder religiós, que és el de la Musa. La tradició mítica fa de les Muses (originàriament un col·legi religiós de tres divinitats) les filles de *Μνημοσύνη* ('Memòria'): no podem

3. Per fer un cop d'ull, d'abast general, als orígens, la difusió i els usos de l'escriptura a Grècia, és innovadora la proposta de SIGNES CODOÑER (2004).

entendre a fons la poesia èpica sense prendre en consideració els recursos mnemotècnics, per tal com, darrere la inspiració, la invocació a les Muses revela un intens domini de les tècniques poètiques. Ara bé: la memòria dels poetes no és pròpiament una memòria històrica, ja que no té una funció orientada ni pretén reconstruir el passat d'acord amb una perspectiva temporal. Dit en altres paraules: la memòria no és el suport material de la paraula cantada, sinó que suposa una omnisciència de tipus endevinatori, màntic (vegeu Detienne, 1994: 49-70). És per això que implica la capacitat d'observar «el que és, el que serà, el que ha estat» (τά τ' ἔόντα τά τ' ἔσομενα πρό τ' ἔόντα; Hom. *Il.* I, 70; cf. Hes. *Th.*, 38)⁴. La memòria no és, doncs, un dipòsit de conservació del patrimoni oral, és una manera de penetrar allò invisible i d'accedir a la veritat (ἀληθῆα γηρύσασθαι; cf. Hes. *Th.*, 28).

2. És així com el poeta arcaic cedia la seva veu a les Muses a l'hora de produir o reproduir el cant, de tal manera que la memòria era indissociable del procés de creació: eren les Muses qui garantien l'ἀληθεία ('veritat'). En canvi, per als historiadors primerencs, la veritat no pot ésser revelada, sinó que ha d'ésser establerta per uns procediments intel·lectuals i crítics⁵. Per tant, és deutora de l'escriptura, que tria, rebutja i transcriu uns λόγοι ('relats') ja existents. Desproveïts d'estatus oficial i de mandat, els logògrafs Hecateu de Milet, Acusilau d'Argos, Ferecides d'Atenes o Hel·lanic de Lesbos s'atribueixen el dret a controlar la memòria igual que els ciutadans poden participar en el debat democràtic de la paraula (Jacob, 1994: 172-173). És ben cert que a hores d'ara no s'ha resolt satisfactòriament la controvèrsia desfermada a propòsit de la presumpta influència de l'escriptura en la composició de l'èpica arcaica i en la construcció d'Homer i, sobretot, d'Hesíode com a autors-funció⁶. Sigui com vulgui, però, el γράφω ('escric') d'Hecateu de Milet constitueix sens dubte un punt d'inflexió *epoch-making* en el procés de trànsit que anem desgranant:

Ἐκαταῖος Μιλήσιος ὄδε μυθεῖται· τάδε γράφω, ὡς μοι δοκεῖ ἀληθῆα εἶναι· οἱ γὰρ Ἑλλήνων λόγοι πολλοί τε καὶ γελοῖοι, ὡς ἔμοι φαίνονται, εἰσὶν.

Hecat., frag. 1, FOWLER / JACOBY

Hecateu de Milet diu així: escric aquestes coses, tal com a mi em pareixen veritables, ja que els relats dels grecs són molts i risibles, segons a mi em sembla.

D'entrada, els detalls formals són ja reveladors: seguint la pràctica dels filòsofs, Hecateu fa ús de la prosa en lloc del format mètric, propi de la poesia, i, per tant, de la tradició èpica oral. Això allunya, tot d'una, el seu llibre del context festiu, l'allibera de l'audiència i de l'ocasió de la *performance* oral. D'altra banda, en la declaració programàtica d'Hecateu de Milet ha desaparegut qualsevol mena

4. Per a la construcció del passat que permet la memòria divinitzada dels grecs, vegeu VERNANT (1991: 15-46).

5. Per a la reivindicació d'autoritat dels antics historiadors, vegeu MARINCOLA (1997: 3-12).

6. Vegeu, recentment, MOST (2006: XIX-XXV).

de rastre de les Muses, cosa que marca distàncies amb la tradició homèrica, tal com es desprèn de la comparació amb el text de la *Iliada* analitzat més amunt⁷. És l'historiador qui pren la paraula per construir-se com a autor. No és estrany, doncs, que molts hagin vist en aquest pròleg d'Hecateu l'acta inaugural de la historiografia (cf. Hartog, 1990: 181) i en l'egotisme que traspua l'antecedent immediat de la recerca herodotea.

Més enllà dels detalls formals, encara, el programa d'Hecateu renuncia a la veritat manticoreligiosa de què s'investia tradicionalment la poesia èpica: acaba d'esclatar en mil bocins la sòlida associació entre ἀληθεια ('veritat') i μνημοσύνη ('memòria') dels vells poetes. Els λόγοι ('discursos') dels grecs, val a dir les tradicions orals transmeses de memòria, semblen ara múltiples i ridículs, mentre que la veritat és monista. Cal acomodar, doncs, el λόγος a uns criteris objectius i externs al discurs mateix, com és ara, per exemple, la versemblança o la plausibilitat (τὸ εἰκόσι; cf. Fowler, 2001: 101).

3. Ara bé, els efectes, a Grècia, de la difusió de l'escriptura són força més rics i diversos. No és aquest el lloc d'escometre la qüestió controvertida de l'impacte de la «raó gràfica» sobre la memòria. Encara que l'escriptura afavoreix la capacitat d'emmagatzemar el record, aquesta no és suficient, segons que sembla, per modificar les capacitats cognitives del pensament humà (cf. Fowler, 1998: 19; Bertelli, 2001: 67-72). Hom no s'ha posat d'acord tampoc sobre el grau de credibilitat que cal atribuir a la transmissió oral: la confrontació oscil·la entre els optimistes, que consideren que la memòria oral pot ésser fiable al llarg d'un bon grapat de generacions, i els escèptics, per als quals la memòria oral és, sobretot, ficció (Thomas, 1989: 4-5). Com sigui, però, existeix una configuració de la memòria que sembla que és específica de la cultura escrita: es tracta de les genealogies globalitzadores o completes, un producte exclusivament literari perquè pressuposen l'ús de l'escriptura. Conegudes com a *full genealogies*, es tracta de genealogies no segmentades, val a dir unes seqüències pare/fill, sense mesclar-hi línies paral·leles i sovint sense les esposes o les germanes. Mentre que les tradicions familiars *normalment* no abasten més enllà de la tercera o quarta generació, una *full genealogy* pot remuntar molt més enrere en el temps.

Un exemple paradigmàtic és transmès per Ferecides d'Atenes, aproximadament contemporani d'Hecateu, encara que força més jove. Per mitjà d'una cadena ininterrompuda de generacions, el genealogista retrocedeix des del seu present (a la primeria del segle v aC) fins al món heroic, que, per als grecs, té el seu acabament amb la caiguda de Troia i el retorn dels heroics combatents a la pàtria. Ferecides, doncs, fa remuntar el *pedigree* del seu contemporani Milcíades, ni més ni menys, fins al gloriós Aiant! D'aquesta manera, pot mantenir el vincle amb el passat i omplir l'*Erinnerungslücke*, que es bada amb el col·lapse de la civilització micènica (cf. Pàmias, 2006: 32-33). A diferència de les genealogies transmeses

7. Vegeu com ho formula, rotundament, FOWLER (2006: 45): «It is common to remark how Hecataeus and Herodotus abandoned the Muse and arrogated her authority for themselves».

oralment, l'exemple de Ferecides palesa una nova actitud: igual que les genealogies reportades pels antropòlegs moderns, la característica distintiva que qualifica les genealogies transcrites és una voluntat comprensiva i totalitzadora (cf. Thomas, 1989: 181 s.). Aquest és el fragment en qüestió (vegeu-ne un comentari detallat en Pàmias, 2008: 47-49):

Φερεκύδην ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Ἱστοριῶν ... οὕτως λέγειν· Φιλαῖος δὲ ὁ Αἴαντος οἰκεῖ ἐν Ἀθήναις· ἐκ τούτου δὲ γίνεται Δάικλος· τοῦ δὲ Ἐπίδουκος· τοῦ δὲ Ἀκέστου· τοῦ δὲ Ἀγήνωρ· τοῦ δὲ Οὐλίου· τοῦ δὲ Λύκης· τοῦ δὲ Ἰτόφωρ· τοῦ δὲ Λάϊος· τοῦ δὲ Ἀγαμήστου· τοῦ δὲ Τισάνδρου· {ἐφ' οὐ ἄρχοντος ἐν Ἀθήναις· τοῦ δὲ Μιλτιάδης·} τοῦ δὲ Ἱπποκλείδης, ἐφ' οὐ ἄρχοντος Παναθηναία ἐτέθη· τοῦ δὲ Μιλτιάδης, ὃς ὄκησε Χερρόνησον.

Pherecyd., frag. 2, PÀMIAS / FOWLER / JACOBY

Ferecides, en el primer volum de les *Històries*, diu així: Fileu, fill d'Aiant, s'estableix a Atenes. D'aquest neix Declos, i de Declos, Epídicos; d'Epídicos neix Acèstor, i d'Acèstor neix Agènor. D'Agènor neix Úlios, i d'aquest, Lices. De Lices neix Ἰτόφωρ, i d'aquest, Laios. De Laios, Agamèstor, i d'Agamèstor neix Tisandre [durant el seu arcontat a Atenes; d'aquest, Milcíades]; d'aquest, Hipoclídes, durant l'arcontat del qual foren instituïdes les Panatenees; i d'Hipoclídes neix Milcíades, que va colonitzar el Quersonès.

D'acord amb l'anomenat «efecte rellotge d'arena», el genealogista posseeix informació fiable només dels dos caps de la cadena: en aquest cas, el fundador de la família, el cèlebre Aiant, d'una banda, i les generacions immediatament anteriors al mateix Ferecides, de l'altra. Molt més incertes, en canvi, són les generacions intermèdies (com ho demostra el caràcter incert i problemàtic de la tradició textual), sens dubte noms fantasma, troballes que el mitògraf ha forjat per completar les baules perdudes de la cadena.

4. No és cap sorpresa, doncs, que la paraula escrita, a la Grècia del tombant de l'època arcaica, hagi adquirit prestigi en certs àmbits i que pugui ésser tinguda per font acreditada i reputada. Tant és així que el document escrit, arribat el cas, pot ésser invocat, *tout court*, com una font d'autoritat externa al subjecte. Constitueix un exemple revelador Acusilau d'Argos, el qual, d'acord amb el testimoni tardà transmès per un lexicògraf bizantí, assegurava haver transcrit les genealogies divines i heroiques a partir d'unes tauletes de bronze que el seu pare havia trobat enterrades a casa seva (cf. Thomas, 1989: 184). La notícia era esmentada, tal volta, en el proemi a les seves *Genealogies* (cf. Fowler, 2001: 105):

Ἀκουσίλαος [...] ἱστορικὸς πρῶτος· ἔγραψε δὲ γενεαλογίας ἐκ δέλτων χαλκῶν, ἃς λόγος εὐρεῖν τὸν πατέρα αὐτοῦ ὀρῶσαντά τινα τόπον τῆς οἰκίας αὐτοῦ.

Acus., test. 1, FOWLER / JACOBY [= Suid., s.u. Ἀκουσίλαος ed. Adler]

Acusilau ... l'historiador més antic. Va escriure unes *Genealogies* tretes d'unes taules de bronze que, segons conten, el seu pare havia trobat quan cavava un lloc de casa seva.

Val la pena d'aturar-se amb un cert deteniment sobre aquesta notícia biogràfica, ja que, al meu entendre, no ha rebut l'atenció que mereix. Més aviat, el testimoni ha estat negligit, en general, amb suficiència per bona part d'una tradició filològica racionalitzant, que s'ha limitat a constatar el caràcter fictici, o fantasiós i espuri, de l'episodi pseudobiogràfic sense analitzar-ne a fons les implicacions culturals. En efecte, l'anècdota biogràfica, transmesa per una font tardana, ha estat passada en silenci (Jacoby), o bé ha estat considerada una *forgerie* de l'època hel·lenística (Tozzi) o imperial (Schwartz), o bé ha estat despatxada com una estratègia de l'autor per eludir la responsabilitat sobre el contingut del llibre (Fowler)⁸. Massa sovint passem per alt el fet que l'elaboració i la difusió d'una troballa, tan anecdòtica i fictícia com es vulgui, ens pot facilitar una informació valuosa sobre la mentalitat que l'ha forjada i l'ha vista créixer, ja que revela associacions espontànies en el pensament dels individus que participen en un sistema cultural. És per això que l'episodi pot ésser utilíssim per rastrejar, i desvelar, unes certes actituds i percepcions culturals envers l'escriptura i la tradició oral.

Tal com ha assenyalat encertadament Christian Jacob (1994: 181), l'anècdota de les tauletes de bronze marca les *Genealogies* d'Acusilau amb el segell de la intertextualitat i subratlla el valor fonamental de la lectura i l'escriptura: amb la troballa «epigràfica» del seu pare, Acusilau inaugura un nou horitzó de producció textual, que recolza sobre l'autoritat d'un text preexistent, garantia d'antiguitat, i sobre unes operacions crítiques de reescriptura. Ara bé, projectat en una perspectiva historicoliterària més àmplia, l'episodi d'Acusilau no deixa de sorprendre'ns pel seu caràcter extraordinari: en la presumpta troballa, ordida per fundar una genealogia nacional argiva, Acusilau se'ns apareix estranyament proper a les concepcions modernes de fer història. En efecte, així com l'historiador antic tendeix a absorbir i a esborrar les traces de la documentació de què s'ha servit, el modern, en canvi, assaja de constatar i d'explicar els fets a partir de documents (cf. Nicolai, 2007: 13-14): a la retòrica de l'historiador antic, provinent de la poesia èpica, que es construeix com a narrador competent i autoritzat (Marincola, 1997: 1-12), hom oposa la retòrica moderna del document. Entreveiem, doncs, en filigrana, en la notícia biogràfica de les tauletes de bronze trobades pel pare d'Acusilau, alguns trets de la moderna idolatria del document.

La notícia sobre les tauletes de bronze, però, pot ésser escomesa, encara, des d'altres flancs. Ben igual que els logògrafs contemporanis seus (tal com hem vist més amunt), Acusilau bandeja l'autoritat de les Muses com a garantia d'*ἀληθεία* ('veritat'). Però a diferència d'Hecateu o de Ferecides, les opinions dels quals recolzen sobre l'autoritat del subjecte que la reivindica, Acusilau recorre a una nova font del saber, una instància igualment externa al subjecte, cosa que li permet de situar-se a recer de les crítiques: les velles taules de bronze. En canvi, i paradoxalment, els fragments d'Acusilau que han arribat fins a nosaltres transmeten unes

8. Cf. JACOBY (1957: 375); TOZZI (1967: 605); SCHWARTZ (1893: 1222-1223); FOWLER (2001: 104-105: «Acusilaus' claim to have copied his genealogies from bronze tablets [...] is a cop-out»). Un bon exemple de com la filologia clàssica ha procedit, amb vocació racionalista, a escometre la notícia en qüestió es troba a MAZZARINO (1990: 61).

genealogies ben arrelades en la tradició èpica i, notablement, representen la continuïtat amb Hesíode. Això darrer sembla constar com a *verité acquise*, tant per als antics (com ara per al mateix Plató)⁹, com per als moderns (cf. Calame, 2004: 232-233; Tosetti, 2006: 118-120)¹⁰. Efectivament, a pesar de les pretensions d'Acusilau, és clar que els primers historiadors, que disposaven de fonts escrites escasses, no fan sinó transcriure tradicions orals sovint locals, encara que també panhel·lèniques, tal com les han transmès una generació rere una altra per mitjà, sovint, de la poesia èpica. Un bon exemple de la continuïtat entre l'antiga tradició èpica i Acusilau d'Argos són el fragment 1 (que cal acarar amb Hes. *Th.* 337-340) i el fragment 6d de les seves *Genealogies* (que cal acarar amb Hes. *Th.* 116 s.)¹¹:

Ἀκουσίλαος διὰ τῆς πρώτης ἱστορίας δεδήλωκεν ὅτι Ἀχελῷος πάντων τῶν ποταμῶν πρεσβύτατος. ἔφη γάρ· Ὠκεανὸς δὲ γαμει Τηθὺν ἑωυτοῦ ἀδελφὴν· τῶν δὲ γίνονται τρισχέλιοι ποταμοί· Ἀχελῷος δὲ αὐτῶν πρεσβύτατος καὶ τετίμηται μάλιστα.

Acus., frag. 1, FOWLER / JACOBY [= *Maer. Sat.* V 18, 9]

Acusilau, si més no, en el llibre primer de la seva *Història*, manifesta que l'Aquelous és el més antic de tots els rius. Diu, certament: Ocèan s'uneix amb la seva germana Tetís, d'ells neixen tres mil rius; d'aquests rius, l'Aquelous és el més antic i el més venerat. [Trad. Jordi Raventós]

Ἀκουσί[λ]αος [δ' ἐκ] Χάους πρώτου [τᾶ]λλα

Acus., fr. 6d, FOWLER / 5 JACOBY [= *Phld., Piet.* N 1610 III, p. 77, ed. Schober]

Acusilau diu que del Chaos, que fou el primer, ve la resta.

5. Amb la (presumpta) transcripció de la troballa «epigràfica» del seu pare, Acusilau sembla suggerir-nos que l'accés a la documentació escrita, i la seva utilització, no implica forçosament que pretenguí fundar un nou saber d'esquena a la tradició, basat en la «raó gràfica»: els fragments conservats d'Acusilau, que revelen una respectuosa continuïtat amb la tradició èpica anterior, demostren més aviat el contrari. Encara és més: si bé Acusilau arracona les Muses com a font d'autoritat, recorre, per mitjà de les tauletes, a una instància, igualment externa al subjecte,

9. Cf. Pl. *Smp.* 178b (= Acus. frag. 6a): Ἡσιόδῳ δὲ καὶ Ἀκουσίλειος ὁμολογεῖ (u. l. ξύμφησιν); Clem. Al. *Strom.* VI, 26, 7 (= Acus. test. 5): τὰ δὲ Ἡσιόδου μετέλλαξαν εἰς πεζὸν λόγον καὶ ὡς ἴδια ἐξήνεγκαν Εὐμηλὸς τε καὶ Ἀκουσίλαος οἱ ἱστοριογράφοι. Vegeu també el test. 4 d'Acusilau (transmès per Menandre Rètore), que esmenta Acusilau al costat d'Hesíode i d'Orfeu.

10. Significativament, CALAME (2004: 233) evoca la còpia de *Treballs i dies* d'Hesíode, conservada en una tauleta de plom vora la font d'Hipocrene (cf. Paus. IX, 31, 3-5).

11. Cf. Hes. *Th.* 337-340: Τηθύς δ' Ὠκεανῶ ποταμοὺς τέκε δινήεντας, / Νεῖλόν τ' Ἀλφειὸν τε καὶ Ἥριδανὸν βαθυδίνην, / Στρυμόνα Μαίανδρόν τε καὶ Ἴστρον καλλιρέεθρον / Φᾶσίν τε Ῥῆσόν τ' Ἀχελῷόν τ' ἄργυροδίνην; Hes. *Th.* 116-117: ἦτοι μὲν πρόωπτα Χάος γένετ'· αὐτὰρ ἔπειτα / Γαῖ' εὐρύστεργος [...]

per acreditar les seves *Genealogies* (¿És la reputació de posseir un saber arcà i antic el que deu explicar que, almenys des de l'època hel·lenística, Acusilau passi a engrossir, en algunes tradicions, les llistes dels Set Savis?)¹². Que Heròdot i Tucídides bastessin autèntics monuments literaris fent ús, sobretot, de les tradicions orals, confirma que la font escrita, encara en ple segle v aC, no és considerada ni utilitzada preponderantment com a ciment per construir el passat: en efecte, que els grans historiadors de l'època clàssica negligessin la documentació literària, tal com explicà Arnaldo Momigliano (1990: 29-53; cf. 1966: 13-22), no es justifica per restriccions materials dictades per l'absència de registres escrits, sinó que això respon, més aviat, a una opció cultural¹³.

El testimoni d'Acusilau, ben situat en el context de la logografia o historiografia primerenca, demostra, doncs, com n'és d'arriscat de continuar observant el pas de l'oralitat a l'escriptura d'acord amb un paradigma evolutiu o «progressista» —segons un *entwicklungsgeschichtliches Prinzip* que mena fatalment de les tradicions orals a la història basada en la «raó gràfica». La relació dels primers logògrafs (o mitògrafs) amb la nova tecnologia, l'escriptura, i amb els beneficis que comporta no és unívoca ni mecànica, sinó equívoca i problemàtica. Acostumats a sorprendre'ns constantment d'unes novetats tecnològiques rutilants, nosaltres estem en bona disposició per mirar d'explicar-nos, tal vegada, aquesta perplexitat.

Bibliografia citada

- ANDERSEN, Øivind (1987). «Mündlichkeit und Schriftlichkeit im frühen Griechentum». *A&A* 33, p. 29-44.
- BERTELLI, Lucio (2001). «Hecataeus: From Genealogy to Historiography», a Nino LURAGHI (ed.). *The Historian's Craft in the Age of Herodotus*. Oxford, p. 67-94.
- BUXTON, Richard (1999). «Introduction», a Richard BUXTON (ed.). *From Myth to Reason? Studies in the Development of Greek Thought*. Oxford, p. 1-21.
- CALAME, Claude (2004). «Le funzioni di un racconto genealogico: Acusilau di Argo e la nascita della storiografia», a Paola ANGELI BERNARDINI (cur.). *La città di Argo. Mito, Storia, tradizioni poetiche*. Roma, p. 229-243.
- DETIENNE, Marcel [1967] (1994). *Les maîtres de vérité dans la Grèce archaïque*. París.
- FINNEGAN, Ruth (1970). *Oral Literature in Africa*. Oxford.
- FOWLER, Robert L. (1998). «Genealogical Thinking, Hesiod's *Catalogue*, and the Creation of the Hellenes». *PCPhS* 44, p. 1-19.
- (2000). *Early Greek Mythography. I. Texts*. Oxford-New York.
- (2001). «Early *Historie* and Literacy», a Nino LURAGHI (ed.). *The Historian's Craft in the Age of Herodotus*. Oxford.
- (2006). «How to Tell a Myth: Genealogy, Mythology, Mythography». *Kernos* 19, p. 35-46.
- GOODY, Jack (1968). *Literacy in Traditionnal Societies*. Cambridge.
- GOODY, Jack; WATT, Ian P. (1963). «The Consequences of Literacy». *Comparative Studies in Society and History* 5, p. 304-345.

12. Vegeu Acus. test. 11a [= Diog. Laert. I, 41-42] i 11b [= Clem. Al. Strom. I, 59, 5].

13. Cf. RHODES (2007: 56 s.). Vegeu, encara, per al segle IV aC, THOMAS (1989: 88-93).

- HARTOG, François (1990). «Écritures, généalogies, archives, histoire en Grèce ancienne», a Marie-Madeleine MACTOUX i Evelyne GENY (ed.). *Mélanges Pierre Lévêque*. 5. *Anthropologie et société*. Paris, p. 177-188.
- (2005). *Évidence de l'histoire. Ce que voient les historiens*. Paris.
- JACOB, Christian (1994). «L'ordre généalogique. Entre le mythe et l'histoire», a Marcel DETIENNE (dir.). *Transcrire les mythologies*. Paris, p. 169-202.
- JACOBY, Felix (1957). *Die Fragmente der griechischen Historiker*. Erster Teil. Kommentar. Leiden.
- LLOYD, Geoffrey E. R. (1979). *Magic, Reason and Experience. Studies in the Origins and Development of Greek Science*. Cambridge.
- LURAGHI, Nino (2001). «Introduction», a Nino Luraghi (ed.). *The Historian's Craft in the Age of Herodotus*. Oxford, p. 1-15.
- MARINCOLA, John (1997). *Authority and Tradition in Ancient Historiography*. Cambridge.
- MAZZARINO, Santo [1965-1966] (1990). *Il pensiero storico classico*. 1. Bari.
- MOMIGLIANO, Arnaldo (1966). «Storiografia su tradizione scritta e storiografia su tradizione orale. Considerazioni generali sulle origini della storiografia moderna», a *Terzo contributo alla storia degli studi classici e del mondo antico*. Roma, p. 13-22.
- (1990). *The Classical Foundations of Modern Historiography*. Berkeley-Los Angeles-Londres.
- MOST, Glenn W. (2006). *Hesiod. Theogony, Works and Days, Testimonia*. Cambridge.
- MURRAY, Oswyn [1987] (2001). «Herodotus and Oral History», a Nino LURAGHI (ed.). *The Historian's Craft in the Age of Herodotus*. Oxford, p. 16-44.
- NESTLE, Wilhelm (1940). *Vom Mythos zum Logos. Die Selbstentfaltung des griechischen Denkens von Homer bis auf die Sophistik und Sokrates*. Stuttgart.
- NICOLAI, Roberto (2007). «The Place of History in the Ancient World», a John MARINCOLA (ed.). *A Companion to Greek and Roman Historiography*. Vol. 1. Malden, MA, p. 13-26.
- PÀMIAS, Jordi (2006). «Les genealogies de Ferecides d'Atenes: entre raó i mite». *Faventia* 28, p. 29-35.
- (2008). Ferecides d'Atenes, *Històries*. Vol. I. Introducció, edició crítica, traducció i notes de Jordi Pàmias. Barcelona: Fundació Bernat Metge.
- RHODES, P. J. (2007). «Documents and the Greek Historians», a John MARINCOLA (ed.). *A Companion to Greek and Roman Historiography*. Vol. 1. Malden, MA, p. 56-66.
- SCHMITZ, Thomas A. (2002). *Moderne Literaturtheorie und antike Texte. Eine Einführung*. Darmstadt.
- SCHWARTZ, Eduard (1893). «Akusilaos (3)». *RE* VI/1. Stuttgart (cols. 1222-1223).
- SIGNES CODOÑER, Juan (2004). *Escritura y literatura en la Grecia arcaica*. Madrid.
- THOMAS, Rosalind (1989). *Oral Tradition and Written Record in Classical Athens*. Cambridge.
- (1992). *Literacy and Orality in Ancient Greece*. Cambridge.
- TOSSETTI, Giovanni (2006). «La dernière génération héroïque : un parcours historico-religieux et sémio-narratif, d'Hésiode au ps.-Apollodore». *Kernos* 19, p. 113-130.
- TOZZI, Pierluigi (1967). «Acusilao di Argo». *RIL* 101, p. 581-624.
- VANSINA, Jan (1961). *De la tradition orale*. Tervuren.
- VERNANT, Jean-Pierre [1959] (1991). «Aspects mythiques de la mémoire», a Jean-Pierre VERNANT i Pierre VIDAL-NAQUET. *La Grèce ancienne*. 2. *L'espace et le temps*. Paris, p. 15-46.